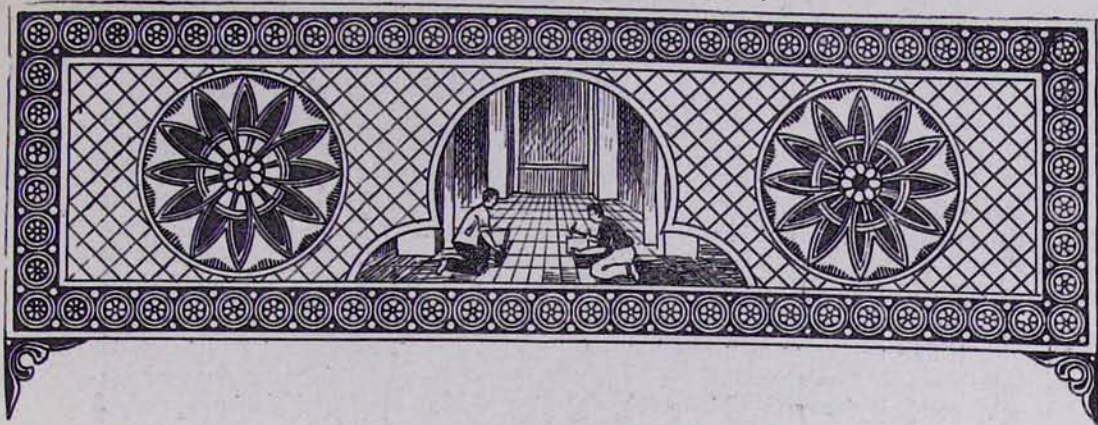

ԳԱԼՈՒՍՏ ԿՅՈՒԼՊԵՆԿՅԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐԿԱՅՈՒՑՈՒՑԻՉՆԵՐԸ ՄԱՅՐ ԱԹՈՒ Ս. ԷՋՄԵՍՏՆՈՒՄ

ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍԱՎՈՐ ՍՈՒՐԲ ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՎ ՔԱՐՈՉ ՄԱՅՐ ԱԹՈՒ
ԲԱՐԵՐԱՐ ԳԱԼՈՒՍՏ ԿՅՈՒԼՊԵՆԿՅԱՆԻ ՄԱՀՎԱՆ ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱԼԵԼԻՑԻ ԱՌԹԻՎ

Օգոստոսի 25-ին, Վերափոխման երկրորդ կիրակի օրը, Մայր Տաճարում Վեհափառ Հայրապետը հանդիսավոր սուրբ պատարագ մատուցեց, Մայր Աթոռի մեծամոռն բարերար հանգուցյալ Գալուստ Կյուլպենկյանի մահվան երկրորդ տարեկիցի առթիվ:

Օրվա տոնի կապակցությամբ, ուխտավորաբար Ս. Էջմիածին էր եկել հավատացյալների մի մեծ բազմություն մատաղներով, խնկերով, մոմերով:

Առավոտյան ժամը 11-ին, Մայր Տաճարի դանդերի ավետավոր ղողանջների տակ, Վեհափառ Հայրապետը եկեղեցական թափորով, երգով ու շարականով, ամպհովանու տակ հանդիսավորապես առաջնորդվեց Մայր Տաճար:

Վեհափառ Հայրապետի ամպհովանին կրում էին Գալուստ Կյուլպենկյան հիմնարկության ներկայացուցիչներ սրբ Սիրնի Քեյնը և պարոն Նոյմարդ Ութուճյանը, Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի և անդամների հետ:

Վեհարանից դեպի Մայր Տաճար տանող ճանապարհի վրա հավաքված ուխտավորների բարեպաշտ բազմությունը դիմավորում էր չերմորեն Վեհափառ Հայրապետին:

Մայր Տաճարը զարդարվել էր տոնակալուրեն և լիքն էր աղոթավորներով:

Հանդիսավոր վեհության մեջ սկսվում է հայրապետական սուրբ պատարագը: Վեհափառ Հայրապետին սպասարկում են Ս. Սահակ և Տ. Վարդան սրբադասները, հոգեշնորհ Տ. Գնեյ, Տ. Նդիշի, Տ. Մեսրոպ, Տ. Վահան և Տ. Մուշեղ վարդապետները:

Դասում տեղ են գրավել Գ. Կյուլպենկյան հիմնարկության ներկայացուցիչներ սրբ Սիրնի Քեյնը և պարոն Նոյմարդ Ութուճյանը: Սուրբ Պատարագին ներկա է նաև Ֆրանսահայ տուրիստների 70 հոգուց բաղկացած խումբը:

Սուրբ պատարագին ներկա են նաև Հայկական ՍՍՌ Մինիստրների Սովետին առընթեր Հայ Եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահ պ. Սարգիս Դասպարյանը, Վարպետը, Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի անդամները, ճարտարապետներ, ինժեներներ, մասնավոր հրավիրյալներ, Մայր Աթոռի ամբողջ պաշտոնակալներ:

Դաշն ու ներդաշնակ շարունակվում է սուրբ պատարագը: Դրսում վանքի բակում բարձրախոսներ են դրված, որպեսզի Տաճարից դուրս գտնվող բազմությունը օմեկընդդի սուրբ պատարագի երգեցողությունը:

Սուրբ պատարագը շարունակվում է մինչև ռճէր ողորմեա:

Քարոզի պահն է: Վեհափառ Հայրապետը դառնում է դեպի ժողովուրդը:

«Երանի մեռելացն որք ի Տէր անշնչին, զի գործք
իրեանց չոգան զնետ հոցա:»

(ՅԱՅՏՆԹ., ԺԻ 13)

«Այսօր, Ս. Աստվածածնի վերափոխման երկրորդ կիրակին, Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարին մեջ, Տիրոջ ողորմությամբ, հանդիսավոր սուրբ պատարագ մատուցինք, և այժմ հոգեհանգստյան պաշտոն պիտի կատարենք Մայր Աթոռի մեծ բարերար՝ հանգուցյալ Գալուստ Կյուպենկյանի և յուր ծնողներու՝ Սարգիս և Սրբուհի Կյուպենկյաններու և յուր կողակցի՝ Նվարդ Կյուպենկյանի խնկելի հիշատակին:

Ի Տեր հանգուցյալ Կյուպենկյան եղավ մարդ մը, որ ապրեցավ և հավետ պիտի ապրի երախտագետ արտերու մեջ, վասնզի ան իր անունը գիտցավ կապել բարի և մեղայուն մեծ գործի մը՝ հետ մահու հիմնելով մարդասիրական հաստատություն մը, որ արդար պարծանքով իր անունը կրէ:

Երանի՜ իր հոգիին, որ արժանի պիտի ըլլա զԱստված տեսնելու:

Մենք բոլորս հպարտ ենք իրմով, որովհետև զավակն է ան մեր փոքրիկ Ազգին: Իր կտակով ան իր ամբողջ կյանքի վաստակը ընծայեց աշխարհի բոլոր մեծ և փոքր ժողովուրդներուն՝ ավելի լուսավոր և բարօր դարձնելու համար մարդոց կյանքը:

Մեր ժողովրդի կյանքին մեջ մեծ եղած է երախտիք Հայ Կեսարիային: Անցյալի մեջ կեսարացի մեծաճուն ամիրաներու և խոջաներու նվիրատվությամբ կառուցուած ու պահպանուած են հայ վանքեր, եկեղեցիներ և դպրանոցներ մինչև հեռավոր Ս. Նուսադեմ, Կոստանդնուպոլիս և վերջերս:

Այդպիսին եղավ նաև լուսաբնակ Գալուստ Կյուպենկյան:

«Մեծատանց որ են յայսմ աշխարհի՝ պատուէր տալի մի՛ հպարտանալ և մի՛ յուսալ ի մեծութիւն սնտի, այլ յԱստուած... զբարիս գործել, մեծանալ գործովք բարութեան» (Ա Տիմ., 2 17):

Հանգուցյալը որպէս հայ մարդ գուցէ իրավունք ունենար դառնացած և հուսախաբ եղած ըլլալու այս աշխարհէն, մանավանդ մեծ ազգերէն, հայ ժողովրդի դեմ գործված մեծ անարդարություններուն և ահավոր դժբախտություններուն համար: Սակայն անոր մեծ սիրտը, մարդասիրությամբ և լավատեսությամբ շեղուցած, իր մտածումը առաջնորդեց դեպի այնպիսի գործ մը, որ մեր գիտակցության առջև կհանդիսանա որպէս բարոյական հաղթական կործող:

Մենք մխիթարված ենք, որ Մեր զավակներէն մին այդպիսի սիրտ ունեցավ:

Մենք վստահ ենք և խորապէս համոզված, թե մեծաճուն հայ բարեգործի՝ Գալուստ Կյուպենկյանի կտակով կյանքի կոչված հիմնարկությունը, գլխավորությամբ մեծարգո տիար դոկտ. Ժոզե դե Ազեդեդո Պերդիգառի և տիար Գևորգ Նսայանի, առաջին գծի վրա պիտի դասե Հայաստանյայց եկեղեցւոյ և հայ ժողովրդի կարիքները, ըլլա Հայաստանէն ներս, ըլլա Սփյուռքի մեջ, ուր ավելի քան մեկ միլիոն հայեր կապրին իրենց կրօնական, կրթական, մշակութային և բարեսիրական կազմակերպություններով, և որոնք նշուրական լուրջ դժվարություններու և հաճախ տագնապալի կացությանց առջև կգտնվին:

Հայ ժողովուրդը իր մեծ և արդար հույսերը կկապե Գալուստ Կյուպենկյան հիմնարկության, և կսպասե մեծահոգի հանգուցյալի կտակի տրամադրութեանց կենսագործման:

Մեծ և արդար հույս ունինք նաև Մենք, որպէս Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս, ի մասին՝ վերանորոգման և բարեկարգման Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարին և անոր անբաժան մասը կազմող սրբավայրերուն և հաստատություններուն:

Ս. Էջմիածինը հայ ժողովրդի սուրբ հավատքի աստվածակառույց վեմն ու կյանքի ամրոցն է, քրիստոնեական աշխարհի հեղափոխական կործողներէն մին, որ ժամանակի և դաժան ճակատագրի հորձանները հաղթահարելով, հասած է մեզի, և մեր օրերուն կոչված է նոր կյանքի:

Ճշմարտապես հավատացյալ և ազգասեր հայ մարդը աշխատած է հավերժական հիշատակ մը ունենալ Ս. Էջմիածնի մեջ:

Հայ քաղաքները, հայ իշխանը, հայ մեծատունը, հայ հոգևորականը, հայ շինականը Մայր Աթոռի պայծառության համար կանգ չեն առած տնտեսական ու բարոյական գոհազուրկանք առջև:

Հայ ժողովուրդը տված է Ս. Էջմիածնին առատաձեռն կերպով:

Այսօր, Աստուծո ռդորմությամբ Ս. Էջմիածինը կոչված է հոր կյանքի մը, շնորհիվ մեր ժողովրդի հավատքի գործության և մեր Հայրենի Պետական իշխանության բարի կամեցողությամբ ստեղծված ազատ պայմաններուն, ինչ կվերաբերի կրոնական կյանքի կազմակերպմանը և զարգացմանը: Այն, ինչ որ իրագործված կտեսնենք վերջին տարիներու ընթացքին, հոգևոր և նյութական վերաշինության իմաստով դրական ապացույցն է Մեր այս հաստատունին:

Մտտ երկու տարի է, որ Մենք կաշխատինք այստեղ և որևէ արգելիչ չենք հանդիպած ցարդ մեր եկեղեցվո շինարարական ծրագրերու գործադրության մեջ:

Եվ անհա, Մեր եկեղեցվո, հատկապես Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի վերակազմակերպման, վերաշինության և բարեգարդման աշխատանքներու այս սուրբ ճանապարհին վրա, Նախախնամության ձեռքով առաջնորդված, Մեզի կուգան ներկայացուցիչները Դալուստ Կյուլպենկյան հիմնարկության, օգնության ձեռք երկարելու Մեզ՝ մեծ Բարերարի կտակի գործադրության ծրագրով:

Դուք, մեծարգո պրոֆ. սրբ Սիդնի Քեյն և հարտառապետ պարոն Եղվարդ Ուրունյան, Ձեր աշխերով տեսաք մեր կարիքները, Դուք Ձեր աշխերով տեսաք, քե մինչև այժմ Մենք ինչ ենք շինած վերջին մեկ տարվան ընթացքին և քե ինչ ենք ծրագրած շինելու հառաջիկային: Դուք Ձեր աշխերով տեսաք նաև այն օրինական և գործնական պայմանները, որոնք ստեղծված են մեր երկրին մեջ, եկեղեցաշեն գործը առաջ տանելու համար՝ ազատ ու անկաշկանդ կերպով:

Մենք, այս հանդիսավոր առթիվ, անգամ մը ևս կհայտարարենք, որ Դալուստ Կյուլպենկյան հիմնարկության կողմն Ս. Էջմիածնին տրամադրված նյութական միջոցները՝ ապահով ու ամբողջական կերպով իրենց նպատակին պիտի գործածվին Մեր հայրապետական իշխանության ներքև, իբրև իրավատեր կտակին, համաձայն կտակի տրամադրություններուն: Երջանկահիշատակ պատկարարի կամքի գործադրությունը Մեր կյանքի նպատակն իսկ է: Մենք, և Մեր գործակիցները, մեր գոյության իմաստը կգտնենք այս բազմադարյան սուրբ հաստատությունը՝ Ս. Էջմիածինը վերաշինելու և ծաղկեցնելու աստվածահանո սուրբ գործի իրականացման մեջ:

Այս Ս. Տաճարը իրենց լույս հավատով հորինած են Ս. Գրիգոր Լուսավորիչ ու Տրդատ Գ, Մեծն Ներսես և Ս. Սահակ Պարթև, իշխան Վահան Մամիկոնյան և Ներսես Գ Շինող, և է դարեն վերջ մինչև մեր օրերը այս նույն Տաճարի համար իրենց վաստակը բերած են հրանաշնորհ հայրապետներ՝ Մովսես Տաթևացին, Փիլիպոս Աղբակեցին, Հակոբ Ջաղպեցին, Եղիազար Այնթապցին, Գևորգ Դ-ը, Մակար Ա-ը, Խրիմյան Հայրիկը և Գևորգ Զ-ը:

Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի անվան ու պատմության հետ սերտորեն կապված այս հայտնաբերած մեծ անուններու լուսավոր հույլին այժմ կուգա միանալ Դալուստ Սարգիս Կյուլպենկյանի անունը:

Թող օրհնյալ ըլլա հիշատակը Դալուստ Կյուլպենկյանի լուսաբնակ ծնողներուն՝ Սարգսի և Տիրունիի և իր կողակցին՝ Նվարդ Կյուլպենկյանի:

1955 թվականի հուլիս 20-ին, Պորտուգալի մայրաքաղաք Լիզբոնի մեջ, Դալուստ Կյուլպենկյան կենեց իր մահկանացուն: Այժմ, անոր մահվան երկրորդ տարեիցին առթիվ, ծննդի կազմակերպող Միաձեռնեք այս Մայր Տաճարի սուրբ կամարներուն տակ, որ Տերը Իր անբառամ փառքին արժանացնել և ձեռագործ Բարերարի հոգին:

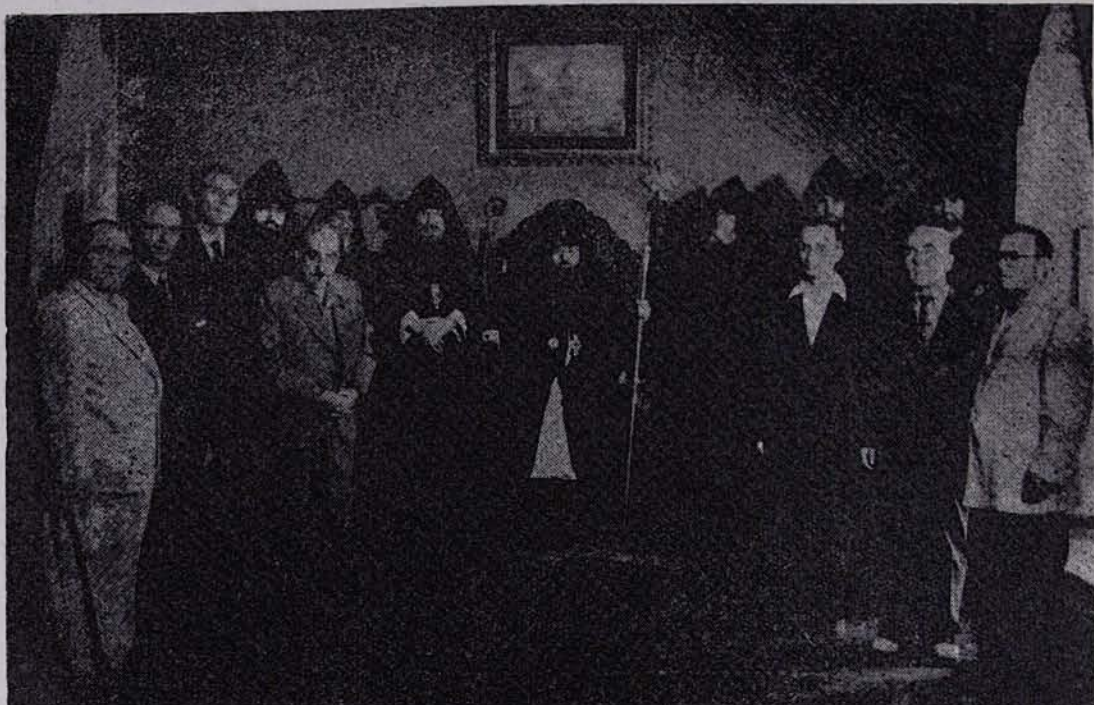
«Յախտենական յիշատակն արդարոց օրհնութեամբ եղիցի»:

***

Վեհափառ Հայրապետի քարոզից հետո, վեհ հանդիսություն մեջ, Մայր Տաճարում կատարվում է հոգեհանգստյան պաշտոն Մայր Աթոռի մեծ բարերար Գալուստ Կյուպենկյանի հոգու փրկության և ընդհանրապես ամբողջ Կյուպենկյան գերդաստանի հին և նոր ննջեցյալների հոգիների փրկության համար: Հանդիսավոր, վեհ ու տպավորիչ հնչում է «Գթա Տէր, ի հոգին մեր ննջեցեկոց» շարականը, միախառնված աղոթքի մրմունջներին և խնկի քուլաներին:

բոլորին և ապա նկարվում Գալուստ Կյուպենկյան հիմնարկության ներկայացուցիչներ սըր Սիդնի Քեյնի և պարոն Եղվարդ Ութոնյանի, Վարպետի, Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի անդամների և Մայր Աթոռի շինարարական աշխատանքներին ախճանվիրումով կապված մեր հայրենի ճարտարապետների և այլ պաշտոնական անձնավորությունների հետ:

Ապա Վեհափառ Հայրապետը Վեհաբանի ընդունելության մեծ դահլիճում սիրալիլ որույց է ունենում Ֆրանսահայ տուրիստ-

ՎԵՀԱՓԱՌ ՀԱՅՐԱՊԵՏԸ ՇՐՋԱՊԱՏՎԱԾ ԳԱՆՈՒՍՏ ԿՅՈՒԿԵՆԿՅԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐՈՎ ԵՎ ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ՀՈԳԵՎՈՐ ԽՈՐՀՐԴԻ ԱՆԴԱՄՆԵՐՈՎ

ներգլխումը ղեկավարում է Հոգևոր ճեմարանի երաժշտության ուսուցիչ պարոն Հրանտ Գևորգյանը:

Հոգեհանգստյան արարողությունից հետո Վեհափառ Հայրապետի ձեռքից Ս. Հաղորդություն է առնում Ֆրանսահայ տուրիստների խումբը:

Հավարտ աուրը պատարագի, Նույն հանդիսությամբ Վեհափառ Հայրապետը առաջնորդվում է Վեհաբան, ուր Մաղկյա դահլիճում բաղմում է Հայրապետական գահի վրա, շրջապատված ամբողջ միաբանությամբ, հյուրերով և Ֆրանսահայ տուրիստներով: Վեհափառ Հայրապետը օրհնում է

ների հետ Վեհափառ Հայրապետը հետաքրքրվում է տուրիստների Մայր Հայրենիքից և Ս. Էջմիածնից ստացած տպավորություններով, հետաքրքրվում է Ֆրանսահայ գաղութի ազգային, եկեղեցական, կրթական, բարեսիրական կյանքով: Տուրիստները պատմում են իրենց խանդավառ տպավորությունների և զգացմունքների մասին: Ապա բոլոր հյուրերը հյուրասիրվում են Հայրենիքի հյուսիսի մրգերով:

Վերջում Վեհափառ Հայրապետը օրհնում է բոլորին և բաժանում խաչեր և աուրը նըրխար՝ տրպես թանկագին հիշատակների Մայր Աթոռից:

**ՀՐԱԺԵՇՏԻ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹՅՈՒՆ Ի ՊԱՏԻՎ ԳԱՆՈՒՄՍ ԿՑՈՒՊԵՆԿՑԱՆ
ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԻ**

Նույն օրը ժամը 4-ին, Վեհարանի սեղանատան մեջ, կազմակերպվեց հրաժեշտի ճաշկերույթի պատիվ սըր Սիդնի Քեյնի և պարոն Եղվարդ Ութուճյանի, որոնք օգոստոսի 26-ին, երկուշաբթի օր, պետք է մեկնեին Մայր Աթոռից:

Հրավիրյալների թվումն էին Հայկական ՍՍԻ Միևիստրոնների Սովետին աղանթներ Հայ Եկեղեցու գործերի խորհրդի նախագահ պարոն Ս. Գասպարյանը, Վարպետը՝ Ավետիք Իսահակյանը, Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի անդամները, Մայր Աթոռի միաբանությունը, ճարտարապետներ Ա. Մազմանյանը, Ռ. Իսրայելյանը, Կ. Հովհաննիսյանը, Մայր Աթոռի պաշտոնեությունը և այլ հրավիրյալներ:

Ի պատիվ սըր Սիդնի Քեյնի և պարոն Եղվարդ Ութուճյանի տրված հրաժեշտի սեղանի շուրջ ստեղծվել էր ջերմ և սիրալիքի մթնոլորտ: Արտասանվեցին բաժակաճառեր: Պրոֆ. Ղուկ. Ա. Ղարիբյանը բաժակ առաջարկեց անգլիացի տաղանդավոր և խաղաղասեր ժողովրդի պատվին հանձին սըր Սիդնի Քեյնի: Բաժակներ առաջարկվեցին Վեհափառ Հայրապետի կենաց, Մայր Աթոռի պայծառության և մեր պաշտելի Հայրենիքի՝ Սովետական Հայաստանի վառ ու պայծառ ապագայի համար:

Վարպետը՝ Ավետիք Իսահակյանը բաժակ բարձրացրեց հայ ժողովրդի և Ս. Էջմիածնի անգլիկոսի միասնության կենացը:

Ընդունելության ժամանակ խոսք առավ նաև ուխտավորաբար Մայր Աթոռում գտնվող Կիլիկյան ուխտապահ միաբանության անդամ հոգեհետոհ Տ. Գրեկ ծայրագույն վարդապետ Ճերեճյանը և բարեմաղթություններ արեց Մայր Աթոռի է՛լ ավելի պայծառության և վերաշինության համար:

Ապա խոսք առավ Վեհափառ Հայրապետը և ասաց.

«Տասը օրեր ի վեր մեր մեջ կգանվին Գայուստ Կյուպենկյան հիմնարկության հարգարժան ներկայացուցիչներ պրոֆ. սըր Սիդնի Քեյնը և դասախոս ճարտարապետ պարոն Եղվարդ Ութուճյանը:

Տասը օրեր ի վեր իրոք որ առավելագույն նախանձախնդրությամբ և սիրով անոնք ուսումնասիրեցին այն, ինչ որ պետք է ուսումնասիրեին, այն, ինչ որ հանձնարարված էր անոնց: Անոնք ամենայն բարեխրդնությամբ ոչ մեկ հոգեություն չդժկամեցան ստանձնելու, որպեսզի լրիվ չափով գաղափար մը կազմեն այն շինարարական աշխատանքներու նկատմամբ, որոնք կդրվին մեր առջև:

Այդ շինարարական աշխատանքները Մենե կբաժնենք երեք մասի.

ա) Շինարարական աշխատանքներ, որոնք ուղղակի կերպով և անբաժանելիորեն կապ ունին Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Մայր Տանարին և անոր անմիջական շրջապատին հետ:

բ) Շինարարական աշխատանքներ, որոնք Ս. Էջմիածնի հողամասեն դուրս կգտնվին, այսինքն վանքեր, տանարներ և ուրիշ եկեղեցական, կրոնական և շինարարական հաստատություններ, որոնք մեր եկեղեցվո կյանքի հետ կապ ունին:

գ) Շինարարական աշխատանքներու ապագա ծրագրեր, որոնք կապ ունին Մայր Աթոռի հետագա զարգացման հետ, ոչ միայն կրոնական, այլ նաև կրթական, գիտական, բարեսիրական նպատակներով:

Ս. Էջմիածինը առաջին անգամ չէ, որ հայ ժողովրդի համար այսպիսի լայն ծրագիր մը կունենա: Դիտենք պատմություններ, որ և՛ դպրություն և՛ գիտություն և՛ բարեսիրական հաստատություններ ծնունդ առած են. կազմակերպված և ղեկավարված Ս. Եկեղեցվո կողմն, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի կողմն, սկսած Դ զարեմ մինչև այսօր: Դուք գիտեք, որ Ս. Մեսրոպ Մաշտոց իր գործակիցներով, որոնց գլուխը կգտնվեր Ս. Սահակ կաթողիկոսը, և մյուս գիտնական վարդապետները գիտական աշխատանք կատարեցին այս սուրբ հաստատության կամարներուն տակ, գիր ու գրականություն ստեղծեցին հայ ժողովրդի համար և անոնք Ե դարու սկիզբները Ս. Գիրք բարգմանեցին:

Նորեն Ս. Էջմիածնի ղեկավարության և հովանավորության տակ է, որ Մենե ներսնս կաթողիկոսի օրով բարեսիրական հաստատություններ ստեղծվեցան: Առաջին այդպիսի հիմնարկությունը, առաջին հիվանդանոցը, որ հիմնված է այս Հայաստան երկրի վրա, եկեղեցին է, շինված Ս. Ներսեսի օրով, և ուրիշ բարեսիրական հաստատություններ ալ, որքանոցներ, ծերանոցներ, որոնք ընկերային հաստատություններ են այսօր և կոկակավարվին պետություններու կողմն անշուշտ, ինչպես նաև մեզ մոտ՝ Սովետական Միության մեջ: Այդպիսի մտահոգություններ միշտ ունեցած է մեր եկեղեցին, այդպիսի ծրագրեր ունի նաև այսօր Ս. Էջմիածինը, ծրագրեր, որոնք այսօր, այս պահու չենք կրնար իրագործել: Անոնք իրենց հերթին պիտի սպասեն, բայց պիտի գա ժամանակը, երկու-երեք տարի հետո, գուցե ավելի շուտ, գուցե ավելի ուշ, համենայն դեպս

Մենք վստահ ենք, որ Մեր ծրագրերը պիտի գործադրենք:

Պիտի հիմնենք գիտական ինստիտուտ մը և հրատարակչական կեդրոն մը, և բարեսիրական հաստատություններ և մշակութային նպատակով այլ հաստատություններ պիտի հիմնենք Մայր Աթոռի կողքին:

Ուրեմն այս երեք մասերեն կրող կանա Մեր շինարարական ծրագիրն ընդհանրապես: Մենք այդ բոլորը հանձնեցինք Կյուլպենկյան հիմնարկության հարգարժան ներկայացուցիչներուն ուշադրության, գրավոր հուշագիր մըն ալ հանձնեցինք այս բովանդակությամբ, և միշտ հույսով պիտի սպասենք, որ մեծ թափարին մեծ կտակով հիմնված այդ հիմնարկությունը ոչ միայն մեզի օգնե 300—400 000 դոլարով, որ հատկապես կտակված է էջմիածնի համար, այլ նաև հետագա իր հատկացումներով Մեզի ալ օգնության ձեռք երկարե, իրագործելու համար այն մյուս նպատակները, որոնք հիշվեցան և որոնք կմտենն անշուշտ ամբողջովին Գալուստ Կյուլպենկյանի կտակի տրամադրություններու սահմաններուն մեջ:

Ահա այսպիսի լայն ծրագիր մը ներկայացուցինք մեր հարգելի հյուրերուն, և պետք է ըսել, որ անոնք ոչ միայն ծանոթացան, ուսումնասիրեցին— քվաքանական իմաստով մը, քվական կամ ճարտարապետական իմաստով մը— Մեր ծրագրերուն, նախահաշիվներուն և նախագիծերուն, որոնք քվանդաններով կարտահայտվին, բայց անոնք այս բոլորին ծանոթանալեն վերջ, Մենք կզգանք այդ բանը, անոնք այդ ամենը իրենց սրտին մեջ ալ արձանագրեցին ուրիշ քվանդաններով արտահայտված Մեր ցանկությունները, Մեր զգացումները և Մեր սուրբ նպատակները: Եվ կկարծենք, որ մատիտով կամ մելանով քվանդաններ կրնան սրբագրվիլ, կրնան դժգուհիլ, կրնան փոխվիլ, բայց այդ Ձեր սրտին վրա արձանագրվածը անպայման պիտի մնա, և Դուք Մեր զգացումներու արտահայտիչը պիտի ըլլաք հիմնարկության հարգարժան անդամներուն մօտ, պիտի խոսիք անոնց իրոք որ Մեր սրտեն, ներշնչված այս բազմադարյան հաստատության ռզիով:

Մենք շատ հուզված էինք առաջին օրը, երբ Ձեզ ընդունեցինք, և չենք մոռնար սրբ Սիդնի Քեյնի խոսքերը, որ ըսավ. «Ես կհանդարտ հայ ժողովուրդը իր պատմությամբ, իր արժեքներով»: Մենք անոր այդ խոսքերուն պատասխանեցինք. «Եթե Դուք կհանդիման մեր ժողովուրդը, մեր պատմությունը, եթե կհանդիման մեզ, ապա ուրեմն անպայման պիտի սիրեք զմեզ, պիտի սիրեք հայ ժողովուրդը», ապա Մենք ավելցուցինք, որ առնվազն իր մեծ տառապանքներուն համար հայ ժողո-

վուրդը իրոք պետք է սիրվի և օգնության ձեռք պետք է երկարվի անոր, բայց ոչ միայն իր տառապանքներուն համար: Մենք այսօր այլևս լավան ժողովրդի մը զավակները չենք ուզեր ըլլալ: Պիտի շնորհակալանք անցյալի մեր տառապանքները անշուշտ, մեր դառն և փոքրեկալից պատմությունը, այդ մեզի համար դաս մըն է և մեծանալու մը, բայց մենք մեր ուշադրությունը պիտի կեդրոնացնենք, կկարծենք, մեր կենդանի արժեքներուն վրա, այն, որ հիննե կուգա, և այն, որ նոր կստեղծվի. և որպես կենսունակ ժողովուրդ, որպես կյանքի ժողովուրդ, ստեղծագործ ժողովուրդ, որպես հավատավոր ժողովուրդ, որպես ապագա ունեցող ժողովուրդ, մենք բոլորս ձեռք-ձեռքի տված պետք է աշխատինք ամեն մեկս իր կալվածին մեջ իր ուժերու շարժով, որպեսզի մեր պարտքը կատարենք մեր պատմության առջև, մեր Ազգին և մեր Հայրենիքին առջև, մեր այս բազմադարյան հաստատություններուն առջև, և մեր ապագա սերունդներուն առջև: Հայ ժողովուրդը ստեղծագործ է, եկեղեցական գծով ալ ստեղծագործ եղած է ան. մշակույթի բոլոր ասպարեզներուն մեջ ալ ստեղծագործ եղած է, և այդ ավանդությունը, այդ պատվաբեր ավանդությունը մենք պիտի շարունակենք: Այսօր մեր վերածնած Հայրենիքի՝ Հայաստանի ծոցին մեջ առավել ինքնավստահությամբ կարտասանենք այս խոսքերը: Ինչպես Դուք տեսաք, մեր փոքրիկ Հայաստանը իրոք որ վերածնած երկիր մըն է: Ամեն բանն վեր վերաշինությունն է, որ Մեր կարծիքով կարևորություն ունի: Եվ այդ ընդհանուր վերաշինության, մեր ժողովրդի վերածննդի հանապարհի վրա, Հայ եկեղեցին ալ իր վերածնունդը սկսած է ապրիլ և հայլ առ հայլ պիտի հառաչի:

Դուք տեսաք մեր համեստ աշխատանքներու ընթացքը, այս կարև ժամանակի ընթացքին կատարված, ոչ իսկ երկու տարին լրացած: Մենք կկարծենք, առանց ինքնագովության, որ կրնանք ըսել, թե մինչև հիմա իրագործվածը և այն պայմանները, որոնք ստեղծված են մինչև հիմա մեր երկրին մեջ շնորհիվ կառավարության բարյացակամության, որուն համար Մենք անկեղծորեն երախտապարտ ենք, այս կատարվածը ուրեմն Մեզ համար ոչ միայն հույս մըն է, այլ նաև դրական գրավական մը, որ անպայման Մեր ապագա ծրագրեր հաջողությամբ պիտի պսակվին: Եվ այս շինարար գործին մեջ, հարգելի պրոֆ. սրբ Սիդնի Քեյն և պարոն Եղվարդ Ութունյան, Դուք ալ Ձեր լուսնան պիտի բերեք, Ձեր աշխատանքի բաժինը, և պիտի դառնաք Մեր գործակիցները:

Մենք, Մայր Աթոռի անունով, Մեր խորին շնորհակալությունը կհայտնենք Ձեզի և

կիսոստովանիւմ, որ մեր միջև ոչ միայն հարգալիք մրեցողութիւն մը ստեղծվեցաւ, այլ նաև, անկասկած, եղբայրական հոգևոր մրեցողութիւն մը: Ձեզ երբեք պիտի չմոռնանք, Դուք ալ Մեզ մի՛ մոռնա՛ք: Դուք հաճեցա՛ք Մեզ և կկարծենք, որ Մեզ սիրեցի՛ք ալ: Կիսեղբեմ, որ օգնեք ալ Մեզի:

Ձեզ բարի հաճապարհ մաղրելով, կմեանք Ձեզ և Ձեր քննադատական անդամներուն հաջողութեան և երջանկության համար աղոթող, և Ձեզ կըսենք՝ «Ցտեսություն», որ պեսիք ուրիշ անգամներ ալ կրկին գա՛ք այստեղ տեսնելու, միասին վայելելու կատարված աշխատանքներու արդյունքները և միասին աղոթելու մեր միակեցութեան Աստուծոյն»:

Ապա խոսք առաւ Գալուստ Կյուպենկյան հիմնարկության ներկայացուցիչ սրբ Սիրանուշեանը:

«Թժկարանում եմ արտահայտվել Հայաստանում հանդիպած իմ ծանոթ և բարեկամ մարդկանց ներկայության, որովհետև ավելի զգեցելի կլինի անշուշտ, որ ես խոսեի հայերեն, քան թե անգլերեն, մանավանդ որ ես չեմ կարող մրցել Նորին Սրբության պերճախոսության հետ:

Անտարակույս պարոն Ութուճյանի հետ ես զննուցելու եմ կիսարտնամ Կյուպենկյան հիմնարկության խնամակալներին և հաղորդելու եմ նրանց Նորին Սրբության զգացմունքները, հիմնարկության հանդեպ ցուցաբերված սիրալիք վերաբերմունքը և խոսեմ հանգուցյալ Գալուստ Կյուպենկյանի հիշատակին այս առաջնու կատարված հոգեհանգստյան արարողության մասին»:

Պարոն Ութուճյան և ես մեր Հայաստան դռնված ժամանակամիջոցում ընդունվեցինք ջերմորեն և սիրալիք վերաբերմունքով, և թերևս լավ պիտի լինի կարծել, թե մենք այդ ընդունվելու արժանապատիվը ոչ թե մեր անձնական բարեմասնությունների համար, այլ այդ սրտագին ընդունելությունը ես համարում եմ որպես բարի կամեցողության մի ցայտուն փաստ Կյուպենկյան հիմնարկության հանդեպ, որի ներկայացուցիչները՝ մենք ահա այստեղ ենք:

Ես ցանկանում եմ շնորհակալություն հայտնել բոլոր այն անձանց, որոնք օգնել են մեզ մեր այստեղ գտնված ժամանակ: Գուցե ես պետք է սկսեի կառավարական իշխանություններից, որովհետև Լոնդոնի սովետական դեսպանատան և Մոսկվայի իշխանությունների ազնվության շնորհիվ է, որ կատարվեցին մեր այցելության կարգադրությունները: Եվ Երևանի Պետական իշ-

խանությունները շատ ազնիվ եղան մեզ յացատրելու Պետության և Եկեղեցու միջև եղած հարաբերությունները, և տալ լավագույն փաստը, որ մենք ուզում էինք տեսնել. այդ Եկեղեցու անկախությունն էր կառավարական վերահսկողությունից, տեղից լինելով, որ մենք ցանկանում էինք տեսնել Պետական իշխանություններին, եկեղեցական գործերի հատուկ հարցերով, բայց նրանք ասացին մեզ, թե այդ հարցը նկատում են Կաթողիկոսին վերաբերյալ գործերի միայն:

Մենք նույնպիսի ազնվություն դառնք նաև Մ. Էջմիածնի Տաճարի հետ կապված շատ մեծ թվով մարդկանց մոտ, որոնք այնքան հաճախակի ծառայեցին և ընկերացան մեզ, Երևանում, Էջմիածնում և այլ տեղերում մեր տված այցելությունների ժամանակ:

Ամենուրեք մենք ընդունվեցինք ջերմ և հյուրընկալ կերպով, և անշուշտ բոլորից ավելի մենք երախտապարտ ենք Նորին Սրբության Իր տված օրինակի համար, որին հետևեցին և մյուսները:

Մենք գիտենք, որ Հայ Եկեղեցին պետք է նկատել որպես հնագույն Եկեղեցի: Մենք գիտենք նաև, որ Մայր Տաճարը քրիստոնեական հնագույն կոթողներից մեկն է, որը մինչև այժմ գործածվում է պաշտամունքի համար: Ավելին. մենք գիտենք նաև, որ Հայաստանում ճարտարապետության ավանդությունը ունի դարավոր պատմություն և մեծ ինքնատուրություն: Հայկական ճարտարապետությունը զարգացել է շատ վաղ և ազդել է ամենուրեք իր հարևանների ճարտարապետության վրա, ազդել է եվրոպական ճարտարապետության վրա, ինչպես նաև աշխարհի բոլոր կողմերը: Հետևաբար ես խորհում եմ, որ պետք է միշտ հիշել բոլոր դարերի ճարտարապետներին, որոնք նախասել են այս մեծ Տաճարի կառուցման, և մեր ցանկությունն է տեսնել այս Աթոռը իր նախնի փառքի մեջ:

Հետևաբար, ես խնդրում եմ Ձեզանից խնդրել հիշատակին բոլոր նրանց, որոնք անցյալում աշխատել են ստեղծելու այս մեծ Տաճարը, ինչպես նաև առողջությանը բոլոր նրանց՝ ճարտարապետներ, ինժեներներ, նկարիչներ և շատ ուրիշներ, որոնք աշխատում են այսօր: Եվ այս բոլորից առաջ, Նորին Սրբության կենացը, որի ղեկավարություն և ներշնչման տակ աշխատում են բոլորը»:

Ընդունելության ժամանակ խոսք առավ նաև ճարտարապետ պարոն Եղվարդ Ութունյանը:

Վեհափա՛ռ Տեր, սրբազա՛ն հայրեր, և սիրելի՛ Վարպետ:

Ըսելիք շատ բաներ կան, չեմ գիտեր նույնիսկ ուրկե՞սկ սկսիմ: Ինչպես ծանոթ է Ձեզմե շատերուն, Պորտուգալյան կառավարությունը տված է իր համարկության Գալուստ Կյուպենկյան հիմնարկության կառավարատար հանձնախմբին: Հանգուցեալ Գալուստ Կյուպենկյան, որ շատ դիվանագետ մարդ մըն էր և միաժամանակ գործի մեծ մարդ, ինչ-ինչ հեռատեսությամբ այնպես է ըրած, որ Պորտուգալյան կառավարությունը կտակը հաստատած է ներկայությամբ Հանրապետության Նախագահին: Առաջին անգամն է, որ այս տեսակ գործողություն մը տեղի ունեցած է: Կկարծվի, որ պարոն Գալուստ Կյուպենկյանը այդ ըրած է ինչ-ինչ նկատառումներով: Մենք վստահ ենք, որ այն այդպես ընելու մեջ ունի իր տեսակետները:

Գալուստ Կյուպենկյան հիմնարկության կտակակատար հանձնախմբի ղեկավար է Ձեր մոտ տղարկել մարդիկ, իր ներկայացուցիչները:

Եվ ահա անոնք արդեն այստեղ են, Վեհափա՛ռ Տեր, սրբ Սիդնի Քեյն, որ համբավովոր անգլիացի տնտեսագետ մըն է և ծանոթ Անգլիո մեջ, և ես:

Հետո, ինչպես կերևի Գալուստ Կյուպենկյանի կտակի տրամադրություններին, մեծանուն Բարեբարը ուզած է, որ տնտեսագետի մը հետ ճարտարապետ մըն ալ գա: Եթե մեզ ղրկեցին հոս, ըսին մեզի. «Առեք թուղթ հետերնիդ, առեք մատիտ. բայց ավելի սրտով գացեք, սրտով մտիկ ըրեք, մտքով մտիկ ըրեք, և ձգեցեք մատիտը նույնիսկ, եթե պետք ըլլա»:

Վեհափա՛ռ Տեր, մենք հոս եկանք սրտով մտիկ ընելու, վստահ եղեք ազոր: Մեր պաշտոնը պիտի ըլլա ներկայացնել այստեղի կարիքները:

Մենք ուրախ ենք, որ գերաշնորհ սրբազանները և հոգեշնորհ վարդապետները, որոնք Ձեզ կըլորեն, Հայ կառավարությունը, որ ձեզ կօգնի, հայ ճարտարապետները, որ կաշխատին, հայ ժողովուրդը, որ վերածննդի ճանապարհի վրա է, Հայ Եկեղեցին, որ կրկին կվերածնի, ադոնք բոլորը ազդակներ են, որոնք մեզ իրավունք կուտան հայտարարելու, որ իշխանությունը, որուն պիտի տեղեկագրենք, այսինքն Գալուստ Կյուպենկյան հիմնարկությունը, պարզ համաձայնություն մը պիտի գոյացնեն այդ կտակը գործադրելու համար: Թեև իրավունք չունիմ այդպես ար-

տահայտվելու, սակայն սրտով վստահ եմ և մտքով նույնիսկ, որ արդեն իսկ որոշված և կատարված բան մը կրնաք նկատել կտակի գործադրությունը: (Մափաճախութուններ):

Մեր աշխատանքներուն վարձատրությունը մենք արդեն գտած ենք, և գտած ենք առաջուց, որովհետև եկանք Հայաստան, 52 տարիներ ի վեր մեր երազած հողը, և հոս գտանք ոչ միայն Մայր Հայաստանի հողը, կլիման, ջուրը, արևը, Արագածը, Արարատը, Մասիսը, այլ նաև գտանք վերաշինված Հայաստանը, այլ նաև գտանք մարդիկ, որ կաշխատին, գտանք Եկեղեցի մը, որ կենսունակ է, Եկեղեցի մը, որ կաշխատի, կվերածնի: Հո՞ծ բազմությունը Մայր Տաճարի շրջափակին մեջ, որ ուխտի կուգա այստեղ, բոլոր ադոնք ինձ համար հիացման և ուրախ խանդավառության առիթներ հանդիսացան:

Այս բոլորին հետ, մենք այստեղ արժանացանք նաև Ձեր հայրական ընդունելության և գուրգուրանքին: Հարազատ Հոր նման Դուք մեզ շրջապատեցիք սիրով և հոգածությամբ, և ներողամիտ եղաք մեր բոլոր պակասություններուն: Մենք վալելեցինք սրբազան հայրերու, հոգեշնորհ վարդապետներու և Ձեր գործակիցներու սիրալիր հյուրասիրությունը Մոսկվային սկսած, և այդ բոլորը, բնական է, մեզ քառ հուզեցին: Վեհափա՛ռ Տեր, 25 տարի ի վեր, ծնողքիս մահին վերջ, առաջին անգամն է, որ կուգամ այստեղ հուղումես: Մենք լացող մարդիկ չենք, Պգտիկուց ես կըսեի. «Հայ Ազգը պետք չէ լա. Հայ Ազգը պետք է պայքարի, իր ամբողջ կենսունակությունը ի գործ դնել չլալու և հակառակելու իր հակառակորդներուն»: Բայց Դուք լացուցիք մեզ այս առավոտ, երբ լսեցինք Մայր Տաճարին մեջ Ձեր սուրբ պատարագը և քարոզը: Ադիկա կկարծեմ, որ մեզ համար եղավ մեծագույն և ամենալավ վարձատրությունը, առաջուց մեզ տրված:

Բաժակս կբարձրացնեմ, Վեհափա՛ռ Տեր, Հայ Եկեղեցիի, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի և Ձեր թանկագին կենացը»:

Գալուստ Կյուպենկյան հիմնարկության ներկայացուցիչներ սրբ Սիդնի Քեյնի և պարոն Եղվարդ Ութունյանի պատվին կազմակերպված ընդունելությունը անցավ անկեղծ ու սրտագին մթնոլորտում:

Ընդունելությունն ավարտվեց Վեհափառ Հայրապետի Տերունական աղոթքով:

***

Պաշտոնական ընդունելությունից հետո, որպես «Էջմիածին» ամսագրի պատասխանատու քարտուղար, Գալուստ Կյուպենկյան հիմնարկության հարգելի ներկայացուցիչներ

սըր Սիդնի Քեյնին և պարոն Եդվարդ Ութուճյանին դիմեցինք մի շարք հարցերով և ստացանք սիրալիր պատասխաններ:

Ստորև տալիս ենք մեր հարցերն ու ստացված պատասխանները:

ՀԱՐՑ.— Ի՞նչն էր Ձեր առաքելության հիմնական նպատակը:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Մեր առաքելության նպատակն էր պատրաստել մի տեղեկագիր Գալուստ Կյուպենկյան հիմնարկության համար, թե նա ինչպես կարող է գործադրության դնել Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարի վերանորոգության համար եղած կտակը:

ՀԱՐՑ.— Ինչպիսի՞ն է Պորտուգալյան կառավարության վերաբերմունքը կտակի գործադրման հարցում:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Պորտուգալիայի կառավարությունը Գալուստ Կյուպենկյան հիմնարկության տվել է օրինական իրավասություն, բայց նրա կառավարչության վրա ոչ մի հակակշիռ չի գործադրում:

ՀԱՐՑ.— Ի՞նչ տպավորություն կրեցիք Մայր Աթոռից:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Մենք շատ լավ տպավորվեցինք Մայր Տաճարի գեղեցկությունից և հնությունից, էջմիածնի շուրջ հայ հավատացյալ ժողովրդի ուժեղ համախմբվածությունից և այն կորովից ու հավատից, որոնցով նորին Սրբություն Վազգեն Ա Կաթողիկոսը վարում է Հայ Եկեղեցու դարավոր կենտրոն Մայր Աթոռի գործերը:

ՀԱՐՑ.— Ինչպե՞ս գտաք շինարարական աշխատանքները Մայր Աթոռում և ինչպիսի՞ն է Ձեր գնահատանքը:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Մենք ուրախ եղանք տեսնելով, որ վերանորոգչական շատ աշխատանքներ արդեն կատարվել են և կատարման ընթացքի մեջ են գտնվում, բայց դեռևս անելիք շատ գործ կա՝ վերականգնելու համար Մայր Տաճարն իր արժանավայել բարեկարգության մեջ:

ՀԱՐՑ.— Ի՞նչ տպավորություններ ունեցաք Հայաստանից:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Հայաստանը անչափ հետաքրքիր երկիր է իր հին պատմությամբ և տնտեսական ակտիվ զարգացման տեսակետով, և մեզ հարկավոր կլինեն բազմաթիվ էջեր՝ արտահայտելու համար մեր բոլոր տպավորությունները:

ՀԱՐՑ.— Ինչպե՞ս գտաք Հայաստանի ժողովրդի վերաբերմունքը դեպի Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Մենք մեծ հետաքրքրություն գտանք հայ հավատացյալ ժողովրդի մեջ դեպի Ս. Էջմիածինն ու նրա վերանորոգությունը:

ՀԱՐՑ.— Ձեր կարծիքով հանգուցյալ Բարերի կտակը ի՞նչ նպաստներ կարող է բերել Հայ Եկեղեցու այսօրվա վերադարձին:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ.— Մենք մեծ հույս ունենք, որ մեր առաքելությունը կօժանդակի Գալուստ Կյուպենկյան հիմնարկությանը՝ գործադրելու համար էջմիածնի Մայր Տաճարի վերանորոգության վերաբերյալ կտակը, և որ վերանորոգությունը կօգնի ընդհանրապես Հայ Եկեղեցու պայծառացմանը:

ՄԵՍՐՈՊ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԱՆԹԱՐՅԱՆ

